

אם אין

פרשת ויקרא

3

ויהי ד' את יוסף ויהי איש מצליח ויהי בבית אדונו המצרי. (למ-ב)

ישנם אנשים שאינם יכולים לעבוד את השם יתברך, אלא כשהם עניים ואביונים, ואילו משהם מתעשרים מיד שוכחים הם - וישמן ישרון ויבעט. מאידך ישנם אנשים שאינם עובדים את השם יתברך אלא רק מתוך עושר והרחבה, ואילו בעוני הרי "עניות מעבירה את האדם על דעתו ועל דעת קונו".

1) קטן שיר

אצל יוסף מעידה עליו התורה, כי "ויהי ד' את יוסף" - שהיה דבוק בהשם יתברך, גם כאשר "ויהי איש מצליח" וגם כאשר "ויהי בבית אדונו המצרי" - כשהיה בשפל המדרגה. הוא עמד בשני הנסינות, בנסיין העוני ובנסיין העושר... (דעת זקנים מבעלי תוספות)

1) וימצאהו איש והנה תעה בשדה. יאמר כי הוא תועה מן הדרך ולא היה יודע אנה ילך, ונכנס בשדה כי במקום המרעה היה מבקש אותם. ויארץ הכתוב בזה להגיד כי סבות רבות באו אליו שהיה ראוי לחזור לו, אבל הכל סבל לכבוד אביו, ולהודיענו עוד כי הגזרה אמת והחריצות שקר, כי זמן לו תקב"ה מורה דרך שלא מדעתו להביאו בידם, ולזה נתכוונו רבותינו³⁹ באמרם כי האישים האלה הם מלאכים, שלא על חנם היה כל הספור ההו, להודיענו כי עצת ה' היא תקום⁴⁰:

2) קטן

מבואר בפ"ק דמטות דף י"ב שגורת כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו שגור פרעה ה' בשביל שאיצטגיניו אמרו לו שמושיען של ישראל במים הוא לוקה ומתוך הפחד הגדול מאיש זה שעתיד להציל את ישראל גור על כל הבנים להטביעו ביאור ואף על עמו גור ע"ש בגמרא, והכל כדי להפטר מאיש הזה דהיינו משה, ולכסוף ה' שבת פרעה עצמו הצילתו ופרעה עצמו גידלו בביתו, ואתה גורה שגור היאורה תשליכוהו היא היא היתה הסבה שע"י זה מצאתהו

3) קטן

בית פרעה ותביאהו לביתה ותגדלהו כבן, וכ"ו ללמדנו שכל מעשה אנוש ותחבולותיו לא יועילו להזיז אפילו זין כל שהוא ממה שנגזר בשמים ולא עוד אלא שאותן פעולות שעושה למען השגת רצונו הן הם סבה לשיהי' כמו שנגזר עליו באמת וכן אחז"ל רגלוהי דב"ג אינון ערבין לי' באתר דמתבעי תמן מובילין יתי'.

וכן מצינו בהמן הרשע שכל פעולותיו שעשה למען חזק מעמדו המה היו בעורריו להפילו דלמד"א ממוכן זה המן הנה הוא יעץ לדחות את ושתי, וע"י זה נעשית אסתר למלכה והיא היא שעל ידה היתה מפלתו כמבואר במגילה, והנה מה שיעץ ממוכן לדחות את ושתי מבואר במדרש ג' אמוראי ע"ש, ח"א מפני כי ושתי לא הומינה את אשתו אל המשתה, ורצה לנקום בה ולחד מד"א רצה שיתחוקק חוק להיות כל איש שורר בביתו לפי שהיתה לו אישה רעה השולטת עליו ע"ש, ולחד מד"א רצה שהמלך ישא את בתו (ומבואר בתרגום שני שגם בתו הובאה אל הגי ונעשה ריח רע יוצא מפיה וכו' ויגרשוה ע"ש), וכ"ו היתה כוונת ממוכן אבל במציאות זה היתה הכנה למלכות אסתר ושעל ידה נעקר המן מן העולם.

וכן במה שבא בבוקר לאמר למלך לתלות את מרדכי כך ה' כוונתו שלו בורחותו, אבל באמת זה ה' סבה שהמלך ישאלנו מה לעשות יקר והוא ייעץ לעשות כבוד גדול מאוד (בהושבו למי יתפון כי יותר ממני) והמלך יצוהו לעשות כן למרדכי, גם עיקר עשיית העץ גבוה חמשים אמה הוא ה' סבה לחלייתו כי כנראה שע"פ חוקי פרס ומדי לא ה' יכול אחשורוש להרוג את המן דמה שגזר על היהודים לאבדם הלא ה' זה בהסכמת אחשורוש ומה שהוא נופל על המטה ה' יכול לטעון שנפל באונס, ואנו רואין כי גמר החלטת אחשורוש לתלות את המן היתה ע"פ דברי חרבונה שאמר גם הנה העץ אשר עשה המן לתלות את מרדכי אשר דיבר טוב על המלך עומד בבית המן, ומתוך התעוררות הכעס על הכל אמר אחשורוש בהחלטתו תלתו עליו ונתלה מיד, הרי

יהכנת העץ שה' חושב המן בשביל מרדכי ויהא היתה הסבה לחלייתו וזהו יכתוב על העץ אשר, המן יתי' ואחז"ל בגמרא דט"ו ובמדרש דלעצמי הכין וכניש"כ ולו הכין כלי ויהי חציו לחלקים יפעל גור כרה ויהפוך וימול בבית יפעל.

11

הכלל כי כל מעשה אנוש ותחבולותיו לא יועילו אפילו כל שהוא להוסיף
 או לגרוע ממה שנגזר עליו בראש השנה (וזה ע"י חפלה וע"י זכיות ותשובה
 יכול הגו"ד להשתנות) ומה שהאדם בתחבולותיו ובהשתדלותו מצליח כמה
 פעמים לפעול כרצונו זה יבוא בדבר שכבר נגזר משמים שיהי' כן שגם לולי
 השתדלותו הי' נגמר הדבר בכי טוב לטובתו בצורה זו או כיו"ב, ויש שלא נגזר
 עליו דבר זה וגם כן הרבה פעמים מניחים אותו להצליח רק שלעומתו
 יטויד כמות הנאה זו ממש במקום אחר ממה שהיה ראוי לו, כי לא יועיל שום
 השתדלות לשנות משהו מכפי מה שנגזר עליו, וכן אחז"ל ביומא דל"ה אין
 אדם נוגע במה שמוכן לחבריו אפילו כמלא נימא.

4
 שמ

6 סוכה (ג)

5
 חתונה

אמר רבי יוחנן רגלוהי דבר איניש אינן ערבין ביה לאתר
 דמיתבעי תמן מיבילייתיה הנהו תרתו כושאי דהו קיימי קמי שלמה א"ל יחזק
 ואיהו בני שישא ספדים דשלמה הו יומא דה הויה למלאך המות דהתה
 קא עציב א"ל אמאי עציבת א"ל דקא בעו מינאי הני תרתו כושאי דתבי הכא
 כפינהו לשעורים שדוניהו למדווא דלוו כי ממו למדווא דלוו שביבו למטר
 הווא מלאך המות דהתה קבדה א"ל אמאי בדיחת א"ל באתר דבעו מינאי
 המן שדוניהו מיד פתה שלמה ואמר רגלוהי דבר איניש אינן ערבין ביה
 לאתר דמיתבעי תמן מיבילייתיה הנהו תרתו כושאי דהו קיימי קמי שלמה

יוסף מוקד שבי דות הווא נכרי בשבבותיה הווא
 נפיש נכסיה מיבא אכרי ליה כלדאי כולוהו נכסי יוסף מוקד שבי אכיל להו
 אול ובניהו לכולוהו נכסי וכן בהו מרגנותא איתבה כסייניה בהרי דקא עבר
 מברא אפיהו ויקא שדייה כמיא בלעיה כוורא אסקיה איתיה אפניא דמעלי
 שבתא אכרי מאן ובן כי השתא אכרי להו וילו אמסויהו לגבי יוסף מוקד
 שבי דרגיל דוכין אמסויהו נהליה ובניה קדיעה אשכח ביה מרגנותא ובניה
 בתליסר עלותא דדינרי דהבא פגע ביה הווא סבא אמר מאן דויזף שבתא
 פרעיה שבתא

7
 פנים ופנים

יאמרו חיה רעה אכלתהו שאינו בעולם
 ויאמין להם כראותו כותנתו מוטבלת בדם
 אז ידע שהחלומות שוא דיברו, וזה
 שאמרו ונראה מה יהיו חלומותיו, וכן
 רש"י ז"ל פירש שבת קול אמר ונראה מה
 יהיו חלומותיו, ושמעתי מא"י ז"ל דהיינו
 דכתיב בתר הכי וישמע ראובן ויצילהו
 מידם, ע"ד שאחז"ל גבי אילפא דר' יוחנן
 בתענית דף כ"א [ע"א] ר' יוחנן שמע
 ואילפא לא שמע, אמר ליה ר' יוחנן
 לאילפא שמע מר מירי, אמר ליה לא, אמר
 מדשמעי אנא ואילפא לא שמע ש"מ
 לדידי קיימא שעתא, י"ל דראובן שמע זה
 הבת קול והם לא שמעו לכך אמר ראובן
 דש"מ שעליו להצילו לכך ויצילהו מידם:

ועתה לבו ונחרגהו ונשליכהו באחר
 הבורות וגו' ונראה מה יהיו חלומותיו (וזה)
 כי ויש להבין מה שהוצרכו לומר חיה
 רעה אכלתהו, כי היו יכולין לומר שלא
 ראו אותו ולא בא אליהם כלל, אלא שכל
 כוונתם היתה לבטל אהבת יעקב ליוסף
 וישוב הבכורה לראובן, ואילו לא היו
 אומרים חיה רעה אכלתהו היה יעקב
 בוטח בחלומותיו של יוסף כדכתיב (לעיל)
 יא ואביו שמר את הדבר, והיה חושב
 שנשבה או נטמן בדרך וישוב אליו לאחר
 זמן כדי שיתקיימו החלומות, אבל אם

8
 חלומות בלע"ז

בטחון בשעת צרה

"וגמליהם נשאים נכאת וצרי ולט" (זו, כה)

כתב רש"י - למה פרסם הכתוב את משאן, להודיע מתן שכרן של צדיקים,
 שאין דרכן של ערביים לשאת אלא נפט ועטרן שריחן רע, ולזה נודמנו בשמים
 שלא יוזק מריח רע.

יש לתמוה, הרי יוסף היה באותה שעה בצרה גדולה מאד, נמכר לעבד אצל
 ערביים, ונפרד מבית אביו, באי ידיעה אם יחזור באיזו תקופה, וכי בשעה קשה
 זו יש הבדל אם ירית ריח רע או ריח טוב? ועוד יש לתמוה, מה שייך ללמוד מכך
 מתן שכרן של צדיקים, וכי דבר פעוט זה מודיע את שכרן של הצדיקים?

מבאר ר' מרדכי פורגמנסקי בספר "גדולת מרדכי" משל למה הדבר דומה,
 לחולה מסוכן שעבר ניתוח קשה, ובני נושפתו מצפים וממתנינים בכליו עינים
 שיתעורר החולה מעלפונו, ובשאר ניכר לפתע שפקח את עיניו, מתמלאים שמחה
 בלא גבול, ואעפ"י שעדיין לא נראה שנתרפה עכ"ז סימן הוא שעומד לקום.

9

כן אצל יוסף, אף שודאי לא נחלץ מצרתו. אולם היתה לו בזה תקוה גדולה, בראותו כי עדיין השגחת ה' עליו למנוע ממנו ריח רע, ודבר זה יתן לו כח להחזיק ולהתמיד בבטחון שתבוא הישועה.

כן הוא אצל האדם הנמצא בשעת צרה, עליו להביט ולהתבונן ביד ה' אף בדברים הפעוטים - כי זהו הסימן שהקב"ה עמו. ועיי"כ יתחזק ויתמיד בבטחון בשתבוא ישועתו.

9
ס

על דרך זה הוא כל ענין שכר הצדיקים בעוה"ז. שזוכים לגלויי השגחה פרטית ועיי"ז מתחזקים בבטחון בהשי"ת, להוסיף אומץ בעבודתו יתברך. כי באמת הרי שכר בעולם הזה ליכא אלא השכר שיש לצדיקים בעוה"ז הוא, שזוכו לסיוע מלמעלה כדי שירגישו קרוב להשי"ת וישענו עליו, ועיי"ז יוכלו להתמיד בדרך הזה אשר בחרו בו. ||

יסורים הבאים על האדם מדודים ושקולים

הגר"ח שמואלביץ זצ"ל, למד מדברי חז"ל אלו, כמה גדול דקדוק הדין בבית דין של מלך מלכי המלכים הקב"ה, שהרי כמה גזירות נגזרו על יוסף באותה שעה, שיהיה מושלך בבור מלא נחשים ועקרבים, אח"כ הועלה מהבור ונמכר כעבד לישמעלים, כמה וכמה פעמים חזר ונמכר מיד ליד עד שהגיע לארץ נכריה, שם התייסר בבית הסוהר שלוש עשרה שנה. כמה צרות עברו עליו. ובכל זאת שמרה עליו ההשגחה עליונה שלא יריח ריח רע, שכן לגלות, לבזיונות, ולעבדות היה ראוי ונגזר עליו. אך להריח רע לא נגזר עליו. וכיון שלא מגיע לו להתייסר יותר, ולסבול יסורים, ממילא מסובב הסיבות משנה שערבים יקחו במשאם בשמים. בגזר דין של מעלה אפי' הפרט הקטן והשולי מחושב, מדוד ושקול, ולא נעלם אפילו בעת החישוב הכללי.

עיי' מאמר נפלא בענין זה, בספר "אוצרות התורה" דברים, עמוד שצ"ד.

בשעות הקשות יש להתבונן על הטוב

נראה לבאר בעוד אופן, יוסף הצדיק באותו שעה היה בשפל המדרגת, רגעים ראשונים של ניתוק מאביו האהוב והמסור, ומי יודע אם אינו לכל החיים, ומי קונה אותו ערביים מבוזים וכו', וכו', מה החזיק את יוסף באותן שעות קשות לא להשבר ולא להתייאש, אלא להמשיך לבטוח באלקים חיים?

בזה שהיה מסתכל על הדברים הטובים שעוברים עליו, ואפילו שהם דברים שוליים שאין בהם ממש לעומת הצער שסובל, אך כשהסתכל על הטוב, בזה היה לו את הכח והסיוע להתמודד בשעות הקשות העוברות עליו, ולהתעלם ולשכוח מהמצב הרע שנמצא בו.

כעין זה אמר הבעש"ט זצ"ל (מובא בספר "תולדות יעקב יוסף" פי"ח) לגבי כל יסורי אדם שעוברים עליו עלי אדמות - בכל דין מסתתר לו חסד כלשהו, אין דין שכולו רק דין. תמיד הדין והחסד מעורבים זה בזה, ומי שהוא חכם ועיניו בראשו משתדל בכל דין לחפש את ניצוץ החסד הטמון בו, ואז זוכה האיש שהדין הכבד נמתק בחסד המתוק. וזאת היתה דרכו של נחום איש גו, שעל כל מאורע אמר "גם זו לטובה". משום שתמיד השכיל למצוא את החסד הטמון בדין, ועיי"ז נחשף החסד ויצא מן הכח אל הפועל, ובוה נמתק הדין ובטל מן העולם.

10) ויש אומר

ויקמו כל בניו וכל בנותיו לנחמו וימאן
 להתנחם (ב) (ג) (ד) מקשים העולם
 מהא דאיתא במוע"ק (מ) שלשה ימים לברי
 ושבעה להספד ושלשים לגיהון ולהספורת
 מכאן ואילך אמר הקב"ה אי אחס רחמיים
 יותר ממני, וכן נפסק בה"ל חז"ל (סימן
 ש"ד סעיף א') וא"כ הא"ל יעקב מאן להתנחם.
 ועיין רש"י, אין אדם מקבל תנחומין על
 החי וסבור שמה שעל המת נגזרה גזירה
 שיסתכל מן הלב ולא על החי, אבל עדיין
 קשה דיעקב לא ידע מזה אלא זה נלמד
 ממנו כדאיתא בשפתי חכמים, ואמאי לא
 קיבל תנחומין.

דקה גזירה שיסתכל מן הלב, לכן כל
 האומות שאין להם תקוה לחזור למה שנאבד
 מהם נשכח זכרם מפיהם אבל אנו בני
 ישראל שמקוים ומצפים ליום שעמיד הקב"ה
 לירד למטה וחסידנו יקונו וישבעו טוב על
 כן אין אנו מקבלים תנחומים נמצא שזה
 האבל לנו לנחמה גדולה יחשב, ועל כן ח"כ
 הוא לנו מועד גדול כי צו נדע ונשכיל
 שעמידים אנו לחזור לקדמותנו, ומשום הכי
 כמיב בלשון הוה זולת ורואה דזוכה מיד
 לראות בנחמתה, כי זהו תנחומינו צמה שאנו
 מחאבלים כל כך גם אחר זמן רב מה, עד
 כאן ע"ש עוד.

ולפי זה ניחא, דכל הרגשים של יעקב אבינו
 היו על פי התורה ואחר הזמן האבילות
 הנקבע על פי חז"ל רצה להתנחם אבל הרגיש
 שצערו על יוסף אין משתכח מלבו, מזה
 הצחין שיוסף עוד חי יש תקוה למנוח אומו
 והג"ל, ומשום הכי לא התנחם, ולפי זה ידע
 יעקב שהוא חי, והיה צער ולא קיבל
 תנחומין, דלא ידע איפוא הוא בנו יקירו,
 ואפשר יש לו צער ויסורים רחמנא ליגלן.

וייש ליישב על פי דברי התתם בופר (גדרות
 ח"ג מד) שפרש הגמ' בענין (ז) כל
 המחאבל על ירושלים זוכה ורואה בנחמתה,
 שהקשה דלמה לא אמרו בלשון עמיד שזכה
 ורואה בשמחתה, וז"ל, אבל הענין הוא דהנה
 חז"ל אמרו שהשעה באז נקרא מועד ואין
 אומרים בו תחנון, והלא יפלא איך יקרא זה
 מועד והבית חרב וקרנן ה' לא הקריבו
 במועדות, אך הענין כי נחזקן איך הימה
 כזאת שזה קרוב לאלפים שנה שכחנו כל
 טוב צעונותינו הרבים ועדיין לא נשכח זכר
 בית המקדש מאתנו וכו' מה שלא נמצא כן
 בשום אומה ולשון שנאבדו מתוך הקהל ונשכח
 זכרם ולא צו זמן רב כזה כמונו, וטעם
 הדבר כי זהו באמת נחמה גדולה, שאין
 מקבלין תנחומים על החי מה שאין כן מת

1 | "ויהי בעת ההיא וירד יהודה מאת אחיו וגו'" (בראשית לח א), ואחז"ל (ב"ר פפ"ה
 ב): "לא היה הכתוב צריך לומר אלא "ויוסף הורד מצרימה" [ולא להפסיק באמצע
 בפרשת יהודה ותמר], ומפני מה הסמך פרשה זו לכאן, ר' יוחנן אמר כדי לסמוך
 הכר להכר". כלומר, לסמוך "הכר נא הכתונת בגד" (בבאשית לו לב), ל"הכר נא למי
 החותמת והפתילים" שאמרה תמר ליהודה (שם לח כה). והכוונה היא כמו שכתבו
 המפרשים, להודיע שהקב"ה פורע לאדם מידה כנגד מידה, וכן אמרו חז"ל (ילקוט
 בראשית סוף רמז קמב): "א"ל הקב"ה ליהודה, אתה אמרת לאביך הכר נא, חייך שתמר
 אומרת לך הכר נא", (וכע"ז איתא בסוטה י ב).
 והדבר טעון ביאור, היכן יש כאן הנהגה של מידה כנגד מידה בעונש, וכי
 הלשון "הכר נא" הוא העונש, והלא העונש היה הבושה, ואותו עונש היה גם אילו
 היתה תמר משתמשת בלשון אחר, ומהי איפוא הנהגת מידה כנגד מידה בעובדא זו.
 ובענין זה אנו מוצאים גם אצל משה רבינו ע"ה בשעה שנאמר לו שלא יכנס
 לארץ, דאיתא בגמ' סוטה (יג ב): "ויואמר ד' אלי רב לך וגו'" (דברים ג כ) - א"ר לוי
 ברב בישר ברב בישרוהו, ברב בישר "רב לכם" (במדבר טו ז), ברב בישרוהו "רב
 לך". ופירש"י: "ברב בישר את בני מחלוקתו, רב לכם בני לוי, והקב"ה מדקדק עם
 הצדיקים כחוט השערה, ונענש באותה מידה". וכן מצינו עוד, בשעה שנאמר לו
 שקרבו ימיו למות, דאיתא בילקוט (וילך רמז תקמא): "אמר לו הקב"ה, אין אתה זכור
 בשעה שאמרת (שמות ד א) "והן לא יאמינו לי", הוי, "הן קרבו ימין" (דברים לא יד).
 גם כאן הנהגת "מידה כנגד מידה" היא שהעונש נאמר בלשון "רב לך" ו"הן
 קרבו", וקשה, מה נפ"מ למשה רבינו באיזו לשון נאמר לו כי קרבו ימיו למות,
 וראינו לשון נאמר לו שלא יוסיף לבקש להכנס לארץ ישראל.

11) ויש אומר

f)

12
ע

כתיב: "ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם" (בראשית לו ב), ופירש"י: "כל רעה שהיה רואה באחיו היה מגיד לאביו, שהיו אוכלין אבר מן החי ומזלזלין בבני השפחות וחשודין על העריות, ובשלשתן לקה, על אבר מן החי - וישחטו שעיר עזים במכירתו ולא אכלוהו חי, ועל הדיבה שקורין לאחיהם עבדים - לעבד נמכר יוסף, ועל דבת העריות - ותשא אשת אדניו".

והנה העונש של "לעבד נמכר יוסף" ודאי עונש חמור הוא, וכן "ותשא אשת אדניו" אף הוא עונש ונסיון מר, שעמד בסכנה לאבד את עולמו ח"ו, אבל מהו העונש שהיה ליוסף במה ששחטו שעיר עזים ולא אכלוהו חי.

וכבר ביארנו במקו"א [מאמר עד] כי תכלית העונש בעולם הזה היא ללמד את האדם לקח ולהוכיח לו כי טועה הוא וטעותו בידו, וזהו שאמרו "ובשלשתן לקה", דהיינו שהוכיחו לו מן השמים כי טעה בשלשתן, וכשם שבמכירתו לעבד נוכח לראות את טעותו במה שאמר על אחיו שמזלזלין בבני השפחות לקרותן עבדים, וכן בצרת "ותשא אשת אדניו" ראה את הטעות בדיבת העריות, כמו כן, הראו לו כי טעה בחשדו אותם על אבר מן החי, שכן אף בשעת הקלקלה היו הם זהירים באיסור אבר מן החי ושחטו את שעיר העזים, ומטבעו של אדם שבשעת קלקלתו הרג הוא בהול וחשוד על כמה דברים. ועיי' משנת בזה במאמר יב.

ומזה נוכח יוסף לדעת כי טעה בשלשתן, ולקה במה שהראו לו את טעותו בפניו, ונמצא שלקה בשלשתן באותה מידה. ועייין במה שביארנו עוד ובמאמר עד הי"ל בענין הצדוקי הכהן הגדול שהתקין את הקטורת מבחוץ והכניס, וכן במיתת מוציאי דיבת הארץ, שהכל בא ללמד את בני האדם שלא יטעו כדרך שטעו אלו. וזהו הטעם שהקב"ה מעניש את האדם במידה כנגד מידה, שע"י כך לומד האדם לדעת על שום מה נענש והיכן טעה.

מעתה נבין גם את ענין "הכר נא" כנגד "הכר נא", שע"י כך יעלה יהודו על לבו את האמירה שאמר "הכר נא" במכירת יוסף, ויקבל תוכחה על כך. וכן נישנו רבינו ע"ה נאמר לו "רב לך" כדי שיבין שנכשל במה שאמר לעדת קרח "רב לנו", ואעפ"י שהיה משה רבינו הצדיק וקרח ועדתו הרשעים, אעפ"כ לא היה לו ליונו בלשון זה "רב לכם", שהרי היתה במחלוקתם נקודה של שאיפה להתעלות ולהתקדם יותר אל הקב"ה, והיה בביטוי זה כדי לרפות את התאמצותם לעליה ולהתרוונוות, ונענש על כך במידה כנגד מידה, שבשעה שנתאמץ כל כך להתקדש בקדושת ארץ ישראל, וכמו שאמרו חז"ל (סוטה יד א): "דרש ר' שמלאי מפני מה נתאוה ונישו רבינו ליכנס לארץ ישראל, וכי לאכול מפריה או לשבוע מטובה הוא צריך, אילו אמר הרבה מצוות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בארץ ישראל, אכנס אני כיו שיתקיימו על ידי", ולמען זה התפלל את כל תקט"ו התפילות, ובעודו מתחנן ואוהו לו "רב לך". כלומר די לך במדרגתך, מידה כנגד מידה.

וכן אנו מוצאים באחי יוסף שבטי יה, שבשעה שבאה אליהם צרה שהזנינו להם את מכירת יוסף, מיד הבינו כי נתבעים הם על חטא מכירת יוסף, וע"י תוננום זו יבאו לידי תשובה. דכתיב: "ויאמרו איש אל אחיו אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו על כן באה אלינו הצרה הזאת" (בראשית מג נא). ופירש הרשב"ם: "מידה כנגד מידה, אנחנו השלכנוהו ברוח, והנה אנחנו נאסרים בבור השב", וכעין זה כתב הספורנו: "כי אמרו אעפ"י שחישנוהו לרודף, היה עלינו לרחם עליו בהתחננו, וכנגד מידת אכזריותנו, זה האיש נזנאנו נגדנו". וע"י העונש של מידה כנגד מידה באו לידי הכרה בחטא, שעד הנה היו סבורים שלא היה עליהם לרחם עליו שהרי בדין נתחייב מיתה על ידו, אן ייון שבאה עליהם "הצרה הזאת", נוכחו לדעת כי טעות היתה בידם.

עוד כתיב שם (מסוק כב): "זיען ראובן אותם לאמר הלוא אמרתי אליכם לזנוהו אל תחטאו בילד ולא שמעתם וגם דמו הנה נדרש", וע"ש בספורנו ור"ל יקו שראובן הוסיף שלא רק על מידת האכזריות הם נתבעים, אלא "גם זנוהו הנה נדרש", שגם עצם המכירה היתה שלא כדין, ואף עליה הם נתבעים. ומהו זנוהו וזנו כשנענש האדם, והוא רואה בעליל את הנהגת הקב"ה עמו מידה כנגד מידה, עייין לצרכת לו התבוננות יתירה, כדי שלא יטעה ורדף, וידע אל מן על מה חילט וזנו עליו העונש.

5

JOSEPH AND LIANUKA VI

brothers left on his memory, to completely forget his family and alienate himself from them. But Joseph did not. This is one of the most beautiful characteristics of Joseph. He was devoted to his father and to his brothers as well, in spite of the fact that they sold him into slavery and conspired to slay him. He said, "For indeed I was stolen away out of the land of the Hebrews" (Gen. 40:15). This means, I belong there, I do not belong here.

Interestingly, the Midrash (*Deuteronomy Rabbah* 2:33 [*Parashat Vaethanan*]) tells us that, when God rejected Moses' plea to enter the Promised Land, Moses asked that at least his body be buried in Israel. This request too was rejected. However, Joseph's wish to be buried in Israel was fulfilled. Why was it denied to Moses, the redeemer who forged the people, who fashioned slaves into free men, into men who were elected by the Almighty into a chosen nation, into a priestly community and a holy nation? It was because, says the Midrash, when the seven daughters of Jethro said, "Ish Mitzri hitzilanu. An Egyptian man delivered us" (Ex. 2:19), Moses did not correct them and say, No, I am not an Egyptian but an *Ivri*, a Hebrew. Whoever admitted that he is *me-eretz ha-Ierim*, the land of the Hebrews, has a right to burial there. Joseph belonged in the Promised Land; he did not belong in Egypt. Moses himself recognized this (*Sotah* 13a).

Even after rising to power, Joseph felt lonely; he could never integrate himself into Egyptian society. "They set on for him by himself, and for them by themselves, and for the Egyptians who did eat with them, by themselves; because the Egyptians might not eat bread with the Hebrews; for that is an abomination to the Egyptians" (Gen. 43:32). They needed Joseph, his talents and vision, so they tolerated him. He was the instrumental mind by God in order to realize the destiny of the covenantal community. Yet, for the privilege—and it is a privilege, indeed—he had to sacrifice a great deal. He had to act with courage and determination to live through the dark night of loneliness and heroism.

Courageous action is that which man plans and executes well. Heroic action means sacrificial action; if one does not sacrifice, he cannot be called a hero. A Jew may not be strong physically, but he can engage in heroic activity, and, indeed, has been engaging in heroic action for millennia. Particularly since we lost the Second Commonwealth, Jewish existence has been a heroic existence. Even today, our task is to defy everybody, which is a very difficult job and demands a great deal of heroism.

Joseph's Historical Role

As far as the Exodus was concerned, man was not involved at all. He was informed of and carried out an assignment on behalf of the Almighty, yet he had no share in the planning and execution of the events. We therefore proclaim at the *Seder: Anve lo malakh*—it was I and not I. In strategy, it was I and none other.

Joseph was not so fortunate. His role required action, initiative, and sacrifice. He had to pay a price—a high one—for the privilege which Providence granted him: to assume leadership of the House of Jacob in the Egyptian exile. He was not chosen to redeem his people and bring them back to the Promised Land, but to make them leave the Promised Land and become enslaved. Interestingly, *Hazal* say that had Joseph not complied, Jacob would have been brought down to Egypt in *shal-shalot shal barzel*, in iron chains, as a captive (*Shabbat* 89b). God's will prevails; His will is done.

Joseph was a tragic figure in many respects. He was the target of passionate hate, envy, and ridicule. He was persecuted, sold into slavery and, for a period of thirteen years, he served many masters, exposed to their whims and volatile moods. Yet he maintained his attachment to his family, to the clan. Someone else would have forgotten his family completely; he would have tried simply to erase any trace that Jacob and his

B

A

C

What was Joseph's assignment? A strange task was imposed upon him, one that required a sacrificial and heroic life. The house of Abraham, Isaac, and Jacob was bound by a sacred agreement, which was a part of the all-inclusive covenantal election of Abraham, that his children "shall be a stranger in a land that is not theirs, and shall serve them; and they shall afflict them four hundred years" (Gen. 15:13). Before the children of Abraham became involved in that adventure of exile and servitude, a basic truth had to be established: whether or not it is possible for the covenantal community to spend so many years in a land that is not theirs and not to lose its identity. Jacob and Joseph both proved that.

Jacob's Historical Role

Jacob was taken away from his parental home and went through a long night of darkness, misery, and distress. His assignment was to live in exile. Abraham did not live in exile; he tried to visit Egypt for a short while, but he became entangled over Sarah and was deported. Isaac could not leave *Eretz Yisrael*, the Land of Israel. The first to live in exile was Jacob. He was burdened with the mission of living in exile, of proving to the world that the covenantal community is capable of practicing Abraham's unique moral code, of being close to the Almighty, of employing a lifestyle of saintliness, not only in the Promised Land, but in exile, far from the hills and valleys of Hebron and Shechem.

"*Im Lavan garti, I have sojourned with Laban*" (Gen. 32:5)—"yet I observed the 613 *mitzvot*" (Rashi, *ad loc.*). Jacob stayed with Laban for twenty years, enough time to settle down and become a citizen of Haran and to consider himself a veteran resident of Haran. He should have said, "*Im Lavan yashavti, I settled with Laban*," but he said *garti*, sojourned; he felt a stranger in Haran, the way his son Joseph later felt a stranger in Egypt. He had not assimilated; he had not integrated himself into

Laban's society and community; he had not accepted their morals, their code of ethics, their lifestyle. He sojourned in Haran for a long time, yet he preserved his moral religious identity, his commitment to the God of Abraham, his commitment to the way of life that the God of Abraham sanctioned, his commitment to the Promised Land. All those commitments, and many more, were not affected at all. Jacob was as dedicated at the end of his twenty years servitude in Laban's house as he was the first night he spent on the cold stones in Bethel when he pledged, "The Lord shall be my God" (Gen. 28:21). At the completion of his sojourn in Haran, the angel of God revealed himself to Jacob: "I am the God of Bethel, where you did anoint a pillar, where you did vow a vow to Me" (Gen. 31:13). In other words, you remained loyal to your past spiritual heritage and faith in Me.

Joseph was burdened with a similar task; he again had to prove that Abraham's covenant could be practiced outside the Promised Land, that the moral laws are not contingent upon geography and chronology.

The difference between Jacob's and Joseph's assignments is a dual one. First, Jacob had to prove that the Torah is realizable in poverty and oppression, that the immigrant—no matter how hard he has to work for a livelihood, no matter how poor and oppressed he is—is capable, if he makes up his mind, to give devotion and loyalty to his ancestral tradition. Joseph's mission was to demonstrate that enormous success, unlimited riches, admiration, prominence, and power are not in conflict with a saintly covenantal life. The immigrant, no matter what his destiny turns out to be—glorious success or miserable failure—can, if he possesses the heroic quality of either Jacob or Joseph, attend to his commitment.

Second, Jacob had to manifest his heroic quality in a backward country. Haran was a pastoral camp. Joseph demonstrated his heroic action in the most advanced civilization of antiquity, Egypt.

Diaspora. In aristocracy, each family has a coat of arms, an emblem. What was the emblem of Joseph? It was the *ketonet passim*, of course, the multicolored coat, a coat composed of stripes that his father made for him. When Joseph came to Dothan, the brothers immediately stripped him of the *ketonet passim*, the banner that Joseph carried. Without the *ketonet ha-passim*, Joseph's power dissipated and disappeared. I believe the *ketonet ha-passim* is the symbol of the Jewish people as well, of the Hasmoneans and of every generation of Jews.

Joseph beheld two visions. He dreamt of his *alumat*, sheaves, which rose and stood up high while the sheaves of his brothers came and bowed down to his. When he told that dream to his brothers, they were not envious of that dream. True, their hatred was deepened and strengthened, but their envy was not aroused. Then he dreamt another dream. He dreamt of the sun and the moon and the stars bowing to him. When he told this dream to his father, "*va-yekan'u bo chav*, his brethren envied him" (Gen. 37:11)—not only did they hate him, but they were envious of him as well.

I am not a dream interpreter, but the *prima facie* interpretation is that Joseph had two visions. One was of material economic power, of prosperity and opulence, and that vision came true one hundred percent. The other dream apparently revolved around spiritual greatness, heavenly sweep and heavenly grandeur. Joseph wanted to be powerful in a political sense, to attain wealth and prosperity, to be respected by people because of his power, feared by people because of his might; but he also wanted to be great spiritually, to be loved by people, to be revered by people because of the greatness of his wisdom and his kindness.

Can one person combine both qualities? Can one person fulfill both dreams, the dream of the sheaves—of economic and military power—and also the dream of spiritual greatness, of moral heights and communion with God? Joseph, as an executive, paid attention to the hard facts of life; he organized the

Historically, the Jew has proven his ability to remain loyal and devoted to his tradition in poverty, in oppression, in distress. However, he failed miserably to prove his loyalty when his destiny was one of success and glorious achievements. We met the challenge of poverty and oppression and persecution with courage and determination, and we emerged victorious. However, with few exceptions, we have failed the challenge of affluence, of prominence in society. Jews have never lived as comfortably as we do now; never in Jewish history have we been as free as we are now, particularly in the United States. Moreover, the commitment of American Jewry to the Land of Israel is very impressive now. But many have not met with the required quality of heroism the challenge to commitment to observance and the ancient lifestyle that we have defended with our blood and tears and sweat.

Hanukkah and Joseph

What is Hanukkah? How did the Almighty use the Hasmoneans in order to save the covenantal community? Did He act as He acted in Egypt, where He just informed Moses what He had in store for them? Or did He require of the Hasmoneans total involvement—sacrificial action, heroic decisions, and courageous plans—as He demanded from Joseph? The Hasmoneans seized the initiative; God willed them to defend the sanctuary, to guard the honor of Jewish women, the pride of the people and the grandeur of the Torah. They fought like lions, selflessly and with unqualified devotion. Of course, God defeated the enemy after man did his part. The Hasmoneans were confronted by the same destiny as Joseph, the destiny of suffering. It is a great and heroic destiny, but a very difficult one.

In conclusion, I wish to note that there is another equation between the story of Joseph and that of Hanukkah. The story of Hanukkah is typical of all our confrontations in the *Galut*, the

storage of the food during the seven years of prosperity. He divided and then removed the peasants from their land. Could he at the same time be a dreamer, a visionary, and a spiritual leader loved by people?

Apparently, Joseph thought that he could combine both. This is the meaning of the *ketonet ha-passim*—multicolored, not monochromatic, not one monotonous color. If there are many colors, there are many contradictions. Colors clash with one another, and Joseph was the synthesis of *alumos* and the heavenly bodies.

The Jews throughout history have imitated Joseph. We also have two visions. The Jew is a good merchant and he is skillful in trade. Jews dreamt of sheaves, otherwise they could not have survived. At the same time the Jew—the small merchant, the grocer, the peddler—would come home for the Sabbath. I knew such people in my childhood. The same Jew, sometimes in rags, had another dream—not of *alumos*, not of dollars and cents, of rubles and kopeks, but of something else, of a “sun, a moon, and eleven stars” (Gen. 37:9) of spiritual greatness. He was a great spiritual personality.

That synthesis is exactly what the Hasmoneans stood for. They were excellent warriors, but the very moment they laid down their swords, their interests centered around *kedushah*, holiness, around the oil for the *menorah* which burned in the Temple, of “purification of the entire Temple and the dedication of the altar” (II Macc. 2:19). Here is the link between Joseph and the Hasmoneans and the visions of Jewish history.

(14)

pe

השמש והירח
ועשר כוכבים
(15)

שני החלומות של יוסף — "והנה אֶנְחֵנו מֵאֲלֹמִים אֱלֹמִים בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה" ו"והנה הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְאַחַד עָשָׂר כּוֹכָבִים מִשְׁתַּחֲוִים לִי" — שני החלומות הללו משלימים זה את זה ותאומים ילכו. אי אפשר לאלם אלומים בתוך השדה, להתעסק בכל עבודה בשדה, בארץ ובארציות, מבלי לקבל השפעה מהשמים, מהשמש והירח וכוכבי מרום. ואי אפשר להתרומם לשמי מרומים ולעסוק בשמש וירח, ברוח ואידיאות רוחניות בלבד, מבלי לתקן אף את הארץ, הגשם והחומר.

וזהו בעצם הבעיה שנשאלה בהלכה בנר הנוכח: "הדלקה עושה מצודה, או הנחה עושה מצודה?" בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו היו שני הרברים, הדלקה והנחה. ההדלקה מסמלת את אור התורה, "כי נר מצוה ותורה אור". אור זה שהיה עומד להיכבות על ידי היוונים והמתיוונים, שהעמידו שיקוף משוקץ בהיכל הקודש ואמרו לישראל כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלוקי ישראל, וגזרו על המילה ועל השבת ועל הכשרות, אור זה הונף והורם בעז ובגאון כשבאו בנין וטחרו את מקדשך, ושמן משחת קודש הבהיק באורו לכל הארץ. והיתה אף הנחה. הנחה היא ממשות מוצקת. קלוטה באויר — לאו כמי שהונחה. מניחים דבר על משהו בסיסי. כיבוש הארץ מידי היוונים ונצחון המלחמה היא הנחה. ונסתפקו למה משמשים נרות הנחה — זכר להדלקה ואור התורה, או להנחה ולנצחון והכיבוש הארצי. נפסקה ההלכה: "הדלקה עושה מצודה", כלומר, ודאי היתה גם הנחה, ודאי אנו עושים זכר גם להנחה בהלל והודאה שאומרים בתנוכה אבל זכר זה של הדלקת הנרות הוא בשביל האור, שעל כך מרמזים הנרות.

"מאלמים ארמים בתוך השדה" וזהו המצודה שהנחה עושה. "השמש" ("שמש יבין די אלקים") "הירח" (ישראל מונים ללכנה) והכוכבים — המצודה שההדלקה עושה. ווסף לא ללנה על עצמו יצא ווסף מסמל את כל ישראל ("אין יתקן שארית יוסף"). השאיפה והחלום של ישראל הב לחבר את ההדלקה עם הנחה, את השדה עם השמש, עד אשר יבוא יום שמהצד האחד "בָּרָא ה' הָרֵשֶׁת בְּאֶרֶץ" וימצד השני

